

Igor Ivašković

Ekonomski fakultet Sveučilišta u Ljubljani
Kardeljeva ploščad 17, SI-1000, Ljubljana
igor.ivaškovic@ef.uni-lj.si

SLOVENSKE PERCEPCIJE HRVATSKO-SLOVENSКИH JEZIČNIH ODNOSA U 19. STOLJEĆU

U radu je analizirana percepcija hrvatskoga jezika u očima relevantnijih slovenskih političkih i kulturnih djelatnika u 19. stoljeću. U tome kontekstu razmatra se, je li u očima Slovenaca u tome razdoblju postojalo razlikovanje hrvatskoga i srpskoga jezika i je li postojala sklonost približavanju slovenskoga hrvatskomu jeziku te na koji bi se način eventualno približavanje trebalo provesti. Autor zaključuje kako je slovenski odnos prema Hrvatima i hrvatskomu jeziku bio ambivalentan. S jedne strane zagovaralo se je jezično jedinstvo, dok se je s druge strane Prešernov krug energično ograđivao od takvih stavova. Generalno gledano, Slovenci nisu bili spremni potpuno odbaciti vlastitu jezičnu samobitnost, već su prihvaćanje hrvatskoga ili 'hrvatsko-srpskoga' jezika vidjeli kao svojevrsnu dopunu slovenskomu jeziku, a za uzvrat bi Slovenci dobili snažnije geopolitičko zaleđe u hrvatskim, odnosno u hrvatskim i srpskim zemljama. Pritom su i pojave koje su naizgled stremile k odricanju od slovenske jezične samobitnosti u korist hrvatskoga ili 'srpsko-hrvatskoga' jezika bile u funkciji formiranja jedinstvenoga južnoslavenskog jezika u svrhu obrane slovenskoga identiteta, odnosno kao taktički potez obrane pred kulturno-političkom najezdom Nijemaca i Talijana. Uz nastojanje očuvanja slovenske kulturne i postizanja političke posebnosti, slovenski su političari i jezikoslovci u ono vrijeme slabo razlikovali hrvatski i srpski jezik. To se je posebice odnosilo na onaj dio koji je promovirao Kopitarovu i Miklošičevu jezičnu teoriju, dok je drugi dio bio previše zaokupljen vlastitim problemima u kontekstu borbe za slovensku jezičnu i političko-pravnu emancipaciju da bi se mogao dublje upustiti u analizu hrvatsko-srpskih jezičnih odnosa.

Uvod – o važnosti jezičnoga pitanja u okviru povezanosti slovensko-hrvatskih interesa

U hrvatskoj se javnosti hrvatsko-slovenskim jezičnim odnosima nažalost ne pridaje dovoljno velika pažnja. To je donekle razumljivo ako hrvatsko-slovenske jezične dileme usporedimo s grčevitom borbom za samostalnost hrvatskoga jezika koja je u realiziranim jugoslavenskim državama bila tijesno vezana uz nacionalno-emancipacijsku borbu Hrvata protiv velikosrpske hegemonije (Banac 1991:5). No, hrvatsko-slovenski jezični odnosi, općenito gledano, ni u slovenskoj javnosti ne zauzimaju puno prostora, ako izuzmemo povremene pokušaje skupljanja jeftinih bodova od strane političara demagoga koji u svojim kampanjama imaju namjeru unošenja razdora između slovenskoga i hrvatskoga društva. Unatoč tomu, sa svjetonazorskoga gledišta koje zastupa zamisao političkoga slovenstva i političkoga hrvatstva, odnosno polazeći od temeljnoga stava da kako Slovenci tako i Hrvati imaju pravo na nacionalnu samobitnost i suverenost, u zadnjih su nekoliko desetljeća ta dva naroda imala mnogo više zajedničkih ciljeva nego konfliktnih interesa. Štoviše, za ostvarenje slovenskih nacionalnih ciljeva Hrvati su se pokazali više nego korisnim susjedima. Na jednoj su strani, naime, imali ulogu čvrste brane ne samo pred velikosrpskim imperijalizmom, nego i pred unitarističkom doktrinom specifične jugoslavenske ideje koja je težila stvaranju krnje južnoslavenske države iz koje bi se isključili Bugari, dok bi Beograd zauzimao položaj političkoga centra države te kulturnoga središta zamišljene jugoslavenske nacije. S druge pak strane, Hrvatska je Slovincima nudila geopolitičko zaleđe koje ih je ojačavalo u naporima odupiranja pred prodorom znatno snažnijih susjeda sa zapada i sjevera. Dakako, ta korist nije bila jednostrana jer su i slovenske zemlje kroz povijest tvorile prirodan štitić za Hrvate pred imperijalnim germanskim i talijanskim težnjama, a nudile su i geopolitičko zaleđe kako u vrijeme osmanskih prodora tako i u vrijeme velikosrpske agresije. U takvim su okolnostima strateške koristi od suradnje dvaju srodnih naroda, koji su ujedno i dovoljno mali da samostalno ne mogu realizirati eventualne ekspanzivne političke ciljeve, puno veće nego se to općenito prikazuje u dnevno-političkim izvještajima iza kojih očito stoje neki drugi interesi. Uspoređujući političko hrvatstvo i slovenstvo, potonje je uz bitno manje žrtve u 1990-im godinama postiglo svoj temeljni cilj, suverenu državu. Hrvatski se čimbenik ne može isključiti ni kada se traže relevantni razlozi za uspješnu emancipaciju slovenskoga jezika koji je ključni kulturni element na kojem se je u Slovenaca formirala svijest o zasebnom slovenskom narodu.

Za širu je javnost, a često i za mnoge jezikoslovce koji su se rodili u vrijeme kada je posebnost slovenskoga jezika predstavljala svojevrsno zatečeno stanje, nerijetko nepoznata činjenica da slovenski jezik nije uvijek bio jasno odvojen od hrvatskoga i srpskoga. Ipak, danas se općenito smatra kako je slovenski jezik toliko različit od hrvatskoga i srpskoga jezika da ga se, poput makedonskoga jezika, nije moglo uključiti u jedinstveni državni jezik unutar komunističke inačice Jugoslavije. Ipak, ne treba zaboraviti kako su u jugoslavenskoj državnoj tvorbi nastaloj nakon Prvoga svjetskog rata i slovenski i makedonski uključeni u jedinstveni jezik s hrvatskim i srpskim jezikom pod nazivom 'srpsko-hrvatsko-slovenački' jezik (Ustav Kraljevine SHS 1921:čl. 3). A jugoslavensko je komunističko vodstvo nakon kratka vremena dopuštanja slobodnoga razvoja četiriju različitih jezika – slovenskoga, hrvatskoga, srpskoga i makedonskoga – odlučilo spojiti hrvatski i srpski u jedinstveni 'srpsko-hrvatski' jezik (Ustav SFRJ 1963:čl. 131). Posljedično je borba za emancipaciju hrvatskoga jezika uvijek bila i svojevrsna brana pred postepenim stapanjem i slovenskoga jezika u zajednički jugoslavenski standard. Pritom je vrlo važno istaknuti sličnost pojedinih slovenskih narječja s hrvatskim narječjima i govorima, što bi moglo biti upotrijebljeno kao argument za priključivanje slovenskoga k tadašnjemu 'srpsko-hrvatskom' jeziku. To donekle vrijedi za čakavsko i još više za kajkavsko narječje hrvatskoga jezika, koja su oba upravo preko hrvatskoga kao cjeline uključena u takozvani 'hrvatsko-srpski' jezik te su predstavljala potencijalni most preko kojega bi se beogradska jezična hegemonija mogla proširiti i na slovensko govorno područje.

S obzirom na povezanost slovenskih i hrvatskih strateških interesa, u koje možemo ubrojiti i one jezične, analiza slovensko-hrvatskih jezičnih odnosa omogućava lakše razumijevanje načina djelovanja različitih društvenih čimbenika na jezik kako jednoga tako i drugoga naroda. Pritom je u okviru nacionalnoga pitanja za analizu jezičnih odnosa ključno upravo razdoblje buđenja narodne svijesti u 19. stoljeću. U ovome je radu, stoga, analizirana percepcija hrvatskoga jezika u očima relevantnijih slovenskih političkih i kulturnih djelatnika upravo u tome periodu. Primarni je cilj prepoznavanje različitih slovenskih percepcija hrvatskoga jezika i u tome kontekstu njegova odnosa sa srpskim i slovenskim. Točnije, traženi su odgovori na dva pitanja: a) je li u očima Slovenaca u proučavanome razdoblju postojalo razlikovanje hrvatskoga i srpskoga jezika; b) je li u tome razdoblju postojala sklonost približavanja slovenskoga hrvatskomu jeziku te na koji bi se način eventualno približavanje trebalo provesti.

Proučavano je razdoblje 19. stoljeća dakako predugo da bi se u ovom radu moglo posvetiti dovoljno prostora svim inicijativama i zamislima među Slovencima, koje su se odnosile na postavljena pitanja slovensko-hrvatskih jezičnih odnosa. Istovremeno je važno naglasiti kako se odnos prema hrvatskomu jeziku u Slovenaca nije uvijek manifestirao neposredno, već preko slovenskoga odnosa prema hrvatskoj nacionalnoj samobitnosti. Zbog toga su u ovom radu analizirane i pojedine šire politike preko kojih se je odražavao stav određenih slovenskih interesnih grupa prema hrvatskome jeziku. Posljedično, dakle, nije bilo moguće zaobići stav Slovenaca prema južnoslavenskome političkom pitanju općenito. Unutar toga su naime o hrvatskome jeziku direktno ili indirektno pisali mnogobrojni pojedinci u slovenskim kulturnim i političkim časopisima, u svojoj privatnoj korespondenciji te u govorima na javim okupljanjima.

Kopitarova karantansko-panonska teorija

Hrvatsko-slovenski jezični odnosi imaju relativno dugu povijest, a budi li su interes i znanstvenika koji nisu pripadali ni hrvatskomu ni slovenskomu narodu. Češki je jezikoslovac Josef Dobrovsky (1753. – 1829.), primjerice, bio mišljenja kako su slovenski i hrvatsko kajkavsko narječje zapravo jedan te isti jezik, a time je implicirao da su kajkavci i Slovenci jedan te isti narod. No, indikativno je kako je Dobrovsky za taj zajednički narod upotrebljavao hrvatsko ime. Sukladno tomu, u zborniku *Slavin* iz 1806. godine postavio je tezu prema kojoj je slovenski jezik samo inačica hrvatskoga. Štoviše, smatrao je da bi Kranjci trebali biti ponosni na to da su Hrvati, a da su se od svoje matice jezično udaljili tako što su primili dio njemačkih običaja i riječi (Grčević 1997:11; Zajc 2006:22). Slično je razmišljao i August Ludwig Schläzer (1735. – 1809.) koji je u bosanskom govoru vidio najčišći govor 'njemačkih Slavena', dok je kranjski (slovenski) govor smatrao njegovom germaniziranom inačicom. Takve su teze bile u skladu sa stavovima Josipa Juraja Strossmayera (1815. – 1905.) i Eugena Kvaternika (1825. – 1871.) koji su zastupali stav o Slovencima kao noriškim Hrvatima,¹ što se je podudaralo i s mišljenjem Ante Starčevića (1823. – 1896.) koji je sve Slovence smatrao Hrvatima. Starčević je doduše priznavao kako Slovence Pragmatična sankcija Hrvatskoga sabora iz 1712.² nije pokrivala u cijelosti, no da

¹ Strossmayer, primjerice, 10. studenoga 1860. godine piše: »*Konstantin Porfirogenet govorio je o njima [Slovincima] kao o Hrvatima iz Norika; po Pragmatičkoj sankciji naš je kralj isto tako i kralj Koruške, Kranjske i Štajerske, ali nigdje se ne spominje Ugarska.*« (Tomljanovich 2001:71).

² Hrvatska je prema Pragmatičnoj sankciji pristala na vladavinu Habsburgovaca i ako bi ta obitelj ostala bez muških potomaka, no uz uvjet da Monarhija uključuje i pretežno slovenska područja, točnije donje Štajerske, Koruške i Kranjske.

bi se Slovenci mogli (i trebali) priključiti Hrvatskoj na temelju iskaza vlastite narodne volje (Gross 2000:108). Dobrovsky ipak nije bio na liniji hrvatske nacionalne ideje. Štoviše, (veliko)srpskoj je nacionalnoj ideologiji postavio temelj time što je ne samo sve štokavce svrstao među Srbe, već je naziv 'Serb' koristio kao istoiznačnicu nazivu 'Slaven'. Premda je pritom današnje Srbe imenovao posebnim nazivom 'Servijeri', među koje je uvrštavao i Bugare jer su ti prema Dobrovskom upravo od Srba učili slavenski jezik (Grčević 1997:9–10). To je balkanske Srbe trebalo razlikovati od drugih slavenskih grupa, no takvo je miješanje pojmova od strane Dobrovskoga i danas često zloporabljeno u okviru teritorijalno i kulturno osvajačkih srpskih ideologija. Štoviše, i sam je Dobrovsky razlikovao Servijere od Hrvata, a priznao je da njegova teza o srpskom praimenu za sve Slavene nije dokazana. Unatoč tomu, Dobrovsky naziv 'srpski' prenosi i na 'ilirski' jezik (štokavski), konstatirajući kako je ilirski jezik zapravo jezik potomaka starih Servijera i Hrvata. No, kako je hrvatskim Dobrovsky već bio nazvao hrvatsko kajkavsko narječje i slovenski jezik, za ilirski je jezik koristio gotovo isključivo naziv 'srpski' (Grčević 1997:7–8). Nešto je restriktivniji pri uključivanju pod srpski nazivnik bio još jedan Čeh, zapravo slovačkoga podrijetla, Jan Kollar (1793. – 1852.), koji je Slavene podijelio na četiri plemena; rusko, poljsko, češko i srpsko. I on je, dakle, upravo srpskomu plemenu pripisao sve južne Slavene, kao što je to 1824. učinio i Jacob Grimm (1785. – 1863.) (Grčević 1997:17).

Takvim se je stavovima među relevantnim slovenskim jezikoslovcima djelomično bio priključio Slovenac Jernej Kopitar (1780. – 1844.). No, iako se nije direktno suprotstavio temeljnoj tezi Dobrovskoga o kajkavskom i slovenskom jeziku, nije se složio s implikacijom prema kojoj su Slovenci zapravo sjeverozapadni Hrvati (Lončarić 1984:284). U *Gramatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark* iz 1808. godine, naime, Kopitar prihvaća podjelu južnoslavenskih dijalekata po Dobrovskom na dvije jezične grane; ilirsku (u koju uvrštava Bugare, Srbe, Bošnjake, Dalmatince i Dubrovčane) i hrvatsku (kamo je uvrstio i takozvane 'Winden' / Slovence). No, tu je podjelu popratio napomenom: »Uz detaljna istraživanja moglo bi se otkriti još nešto.« Kopitar je pritom također izrazio sumnju u to da bi brojniji Slovenci trebali biti podskup malobrojnijih kajkavskih Hrvata. Prema njemu je tada naime bilo 700.000 Slovenaca (*Karantaner-Slawen* i *Inner-Oesterreich*), a kajkavskih Hrvata samo 600.000 (Zajc 2006:23–24). Kada je slovački jezikoslovac Pavel Josef Šafařík (1795. – 1861.) u svojem radu *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* Bugare označio kao Slavosrbe, a štokavske Hrvate kao katoličke Slavosrbe te time postavio tezu prema kojoj su Srbi i Hrvati jedan narod barem

po podrijetlu,³ Kopitar se priklonio tezi o srpskome podrijetlu štokavaca. No, od tada kajkavce nije više nazivao Slovincima, već posebnim narodom 'pseudo-Hrvata', odnosno zagrebačkih Slovenaca (*Pseudocroatorum, rectius Slovenorum Zagrebiensium*) (Lončarić 1984:284). Svoju je podjelu etničkih zajednica na slavenskom jugu prvi put javnosti otkrio 1811. godine u svom prikazu s naslovom *Slavische Sprachkunde* u časopisu *Annalen für Literatur und Kunst*. Kao i u svojoj korespondenciji s Dobrovskym, južne je Slavene jezično podijelio na dva dijela:

1. one koji govore slovensko-srpskim, odnosno ilirskim, a u njegove je govornike ubrojio stanovnike južne Ugarske, Bugarske, Slavonije, Srbije, Bosne, Dalmacije, Vojne krajine i Istre te
2. one koji govore slovenskim, koje Nijemci zovu »Windisch«, a njima je pribrojavao Kranjce, Korušce, Donje Štajerce, 'provincijalne Hrvate' i stanovnike zapadne Mađarske.

Kopitar je bit svoje 'karantansko-panonske jezične teorije' temeljio na pretpostavci da je oko 863. godine jedan slavenski govor prerastao u opći književni jezik svih Slavena. Po njem, riječ je bila o govoru kojim su govorili preci austrijskih Slavena. Staroslavenski je za njega, stoga, bio dijalekt s područja južno od Dunava koji su potom Ćiril i Metodij uzdigli u književni jezik svih Slavena. Pritom je zanimljivo kako je Kopitar bio uvjeren da je od tri južnoslavenska dijalekta (bugarskog, srpskog i *windisch*) upravo 'windisch' izravni potomak staroslavenskoga. Na toj je zamisli, koju je javnosti prvi put predstavio 1822. godine, ustrajao do kraja života i time implicirao ideju prema kojoj su Slovenci predstavljali izvorište južnoslavenske kulture.

Kopitar time posve okreće tezu Dobrovskoga⁴ i zaključuje kako se kranjski Slovenci nisu udaljili od hrvatskih kajkavaca, već upravo suprotno. Smatra, naime, kako su kajkavci prihvatili puno elemenata srpskoga jezika te se time udaljili od kranjskoga govora. Prema Kopitarovoj su tezi 'pravi Hrvati', koje je pribrajaao Srbima, naselili Dalmaciju, dok je dio ostao u Slavoniji. Takozvani 'provincijalni Hrvati', u koje je pribrajaao hrvatske kajkavce, po njem su nosili hrvatsko ime svega dva stoljeća, dakle od 17. vijeka. Prema tome su Kranjci, Korušci i Štajerci bili gornji Winden, a 'provincijalni Hrvati' donji Winden, odnosno donji Slovenci (Zajc 2006:29–30). Kopitar je time posve odrekao posebnost hrvatskomu jeziku, smatrajući

³ Katoličke Slavosrbe ipak odjeljuje od pravoslavnih te ih u kulturnu cjelinu priključuje Hrvatima kajkavcima.

⁴ Dobrovsky se tada nije priklonio Kopitarovoj interpretaciji te je ostao na tezi koju i danas zastupa većina jezikoslovaca prema kojoj se staroslavenski temelji na solunskom, a ne windskom, odnosno slovenskom govoru.

da ono što u kajkavskom nije slovensko, očito mora biti srpsko, odnosno s jezičnoga su aspekta hrvatski i srpski jezik sinonimi (Grčević 1997:12). To nijekanje razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika, kako se ispostavilo, ostavilo je duboki trag i u slovenskoj političkoj sferi u naredna dva stoljeća. Također je zanimljivo kako je Kopitar, iako smatra da su hrvatski i srpski naziv sinonimi, pri imenovanju gotovo uvijek birao izraz 'srpski'. Štoviše, Kopitar, kao zagovornik austroslavizma, to jest ideje uključivanja slavenskih područja u austrijsko carstvo, smatrao je kako Srbi imaju potencijal za okupljanje širokog teritorija koji obuhvaća Bačku, Banat, Bosnu, Crnu Goru, Dalmaciju, Hercegovinu, Istru, Slavoniju, Srbiju, Srijem i vojnu Hrvatsku u srpsko carstvo kad okolnosti to dopuste (Grčević 1997:15). U tome okviru razumljivija je i njegova uloga jezično-političkoga mentorstva Vuku Karadžiću (1787. – 1864.) koji će temeljem Kopitarove jezične teorije promovirati velikosrpsku političku ideju.

Karantansko-panonska teorija te podjela jezika na 'windski', srpski i bugarski imaju svoje pristalice i danas. Iako pojedini hrvatski povjesničari (primjerice Gross 1985:389) tvrde kako pripisivanje slovenskog podrijetla hrvatskim kajkavcima nije na sebe vezalo teritorijalne slovenske pretenzije na hrvatske zemlje te nije impliciralo potkopavanje teze o postojanju zasebnoga hrvatskoga naroda, određene činjenice iz suvremenog slovenskog političkog života nisu uvijek u skladu s tom tezom (Medvešek 2018; Pezdir 2018). Među Slovencima na sličan način poput Kopitara već su tada, naime, razmišljali kako pjesnik Valentin Vodnik (1779. – 1818.), koji početkom 19. stoljeća dijeli južnoslavenske govore na srpski i slovenski, tako i Kopitarov učenik Franc Miklošič (1813. – 1891.). Potonji ipak dopušta ograničenu mogućnost postojanja 'jezičnih' Hrvata svojom tezom prema kojoj su doduše samo govornici čakavskoga narječja Hrvati. Što se, pak, kajkavaca tiče, oni prema Miklošiču jesu dio slovenskoga narodnog korpusa koji je prihvatio političko hrvatstvo. Tu svoju tezu Miklošič objašnjava 1852. godine kada objavljuje rad s naslovom *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen (Lautlehre)*. U njemu obrazlaže takozvani novoslovenski jezik kojemu pripisuje i govore stanovnika varaždinske, križevačke i zagrebačke županije, u koje je prema njemu prodro srpski jezik, nakon što su se Hrvati i Srbi doselili na južnoslavenska područja te se kao klin zabilježili između Slovenaca i Bugara, čime se kajkavski donekle udaljio od slovenskoga. Upravo je na toj tezi Jurij Kobe već u 19. stoljeću (1807. – 1858.) eksplicitno pripisivao Sjevernu Hrvatsku Slovencima: »Med Slovence spadajo tudi današnji Horvatje v Varožlinski, Križevski in Zagrebški okolici (varmežiji) kterih jezik je prelaz iz kranjskega v serbski.« (Zajc 2006:113).⁵

⁵ Ipak, Kobe je bio i među prvima koji se suprotstavio dijelovima teza Vuka Ka-

Slične su jezične ideje s neposrednim teritorijalnim implikacijama kasnije zastupali i neki drugi Slovenci, poput Matije Murka (1861. – 1951.), pisca Frana Levstika (1831. – 1887.) te pisca i povjesničara Janeza Trdine (1830. – 1905.). Pritom je zanimljivo da je potonji ne samo cijelu Slavoniju, već i dio čakavaca pripisivao Srbima, dok je zagrebačko područje smatrao naseljenim kroatiziranim Slovencima. Suprotno je, pak, tvrdio da su stanovnici Bele Krajine slovenizirani Hrvati (Zajc 2006:206–207). Levstik je, s druge strane, priznajući samo čakavski kao izvorno hrvatski, smatrao kako je povijesni razvoj sve uneredio pa je sad hrvatsko središte kajkavsko (Levstik 1881). Dakako, i kod srpskih je jezikoslovaca karantansko-panonska teorija pronašla plodno tlo. Štoviše, upravo će se prema Kopitarovim i kasnije Miklošičevim tezama i u (veliko)srpsku nacionalnu ideologiju preko Vuka Karadžića prelići teorija kojoj je jedna od osnovnih postulata bilo umanjivanje teritorija na koje bi Hrvati trebali polagati pravo. No 'karantansko-panonska' teorija nerijetko je prodrila i u samo jedro hrvatske jezične politike. Prije svega su pobornici sadržajne biti Kopitarove i Miklošičeve panonske teorije bili Đorđe Popović/Đuro Daničić (1825. – 1882.) te hrvatski Karadžićevi (i Daničićevi) sljedbenici poput Tome Maretića (1854. – 1938.), koji su progonili kajkavizme iz hrvatskoga, ne bi li tako olakšali stvaranje zamišljenoga hrvatsko-srpskog jezika.⁶ Slovenskim i srpskim zagovornicima karantansko-panonske teorije o slovenskom podrijetlu kajkavaca, pored hrvatskih vukovaca, nesvjesno su pomagali i drugi Hrvati. Primjerice, Ivan Kukuljević Sakcinski (1816. – 1899.) koji se između ostalog zalagao za vraćanje novomeškog i metličkog kotara povijesnoj Hrvatskoj, pri obrani hrvatskog karaktera štokavaca i čakavaca pojam 'gornja Slavonija' imenuje i 'slovenske zemlje' te pritom piše:

Još danas čine u provincialnoj hrvatskoj pretežniju većinu Slovenci sa svojim kajkavskim ili slovenskiem narječjem, premda neki nadričeni Srblji žele dokazati svietu kako je uprav to hrvatsko te je u njihoviem zasljepljenim očima srpsko. Tako su n. p. naši pravi Hrvati preko Kupe do mora, pa po Istrii, Bosni i Dalmaciji, po njihovem mnienju sve sami Srblji. ... i u provin-

radžića o štokavskome podrijetlu Srba. Kobe je, naime, naglašivao kako je Konstantin VII. Porfirogenet (905. – 959.) pisao o tome da Hrvati žive između Save i Drave. To bi pak trebalo značiti da su tamo živjeli čakavci, ako je suditi po Miklošičevoj/Karadžićevoj tezi kako su samo čakavci Hrvati. Netko je, dakle, prema Kobeu ipak bio u krivu – Porfirogenet ili Karadžić.

⁶ Pored hrvatskih vukovaca i neki drugi istaknuti zagovornici jugoslavenske ideje prema kajkavskome baš nisu imali blagonaklon pogled. Franjo Rački (1828. – 1894.), primjerice, zalagao se je za približavanje svih kajkavaca i svih Slovenaca štokavskom govoru te njihovo što brže stupanje »u kolo srpsko-hrvatske književnosti«. Štoviše, prema toj bi viziji nakon Slovenaca jednako trebali postupiti i Bugari (Gross 2004:60).

cialu je uvijek bilo Hrvatah ali su bili samo naseljenici, većom stranom plemići s krajevah prekokupskih, prekosavskih i prekounskih (Zajc 2006:111–112).

Ne čudi stoga što su takva stava bili i određeni strani jezikoslovci, poput Adolfa Fickera (1816. – 1880.), koji je Hrvate dijelio na Sloveno-Hrvate i Srbo-Hrvate. Sloveno-Hrvati su prema toj tezi bili oni Slovenci koji su bili kroatizirani od 16. stoljeća dalje, dok su svi ostali Hrvati prema toj podjeli bili 'Srbo-Hrvati'.

Zamisli udruživanja slovenskog i hrvatskog jezika u 70-im i 80-im godinama 19. stoljeća

Za razliku od Kopitara i Miklošiča najistaknutiji kajkavci 19. stoljeća, Ljudevit Gaj (1809. – 1872.), Janko Drašković (1770. – 1856.) i Antun Mihanović (1796. – 1861.), kajkavski su smatrali jezikom Hrvata (Finka 1973). Gaj je na početku dijelio južne Slavene na tri dijela, hrvatski, slovenski i srpski dio, te je zastupao tezu kako je upravo hrvatski jezik 'najčišći', a da su se na rubnim južnoslavenskim dijelovima jezici odmaknuli od svog jadra. Gaj je, dakle, glede slovenskoga smatrao, slično kao Dobrovsky, da se pod dugotrajnim utjecajem njemačkog jezika deslavenizirao. Iz toga je i proizašao spor Kopitara s Gajem te Kopitarovo preziranje samog ilirskog pokreta. Za Draškovića su pak u jezičnom kontekstu slovenska područja čak bila bliža Hrvatima nego Bosna. Potonju je naime priključivao hrvatskoj Iliriji na temelju povijesnog prava, dok je slovenske zemlje priključivao temeljem jezične sličnosti. Gaj i Drašković su, dakle, nastavljali onaj dio hrvatske nacionalne misli koja je težila k ujedinjavanju svih hrvatskih čakavskih, kajkavskih i štokavskih područja.⁷

Na Gajevim je principima među Slovencima djelovao Jakob Fras (Stanko Vraz) (1810. – 1851.). U 1830-im godinama u neposrednom kontaktu s Františekom Ladislavom Čelakovskim te sa samim Ljudevitom Gajem Vraz je počeo upotrebljavati č, ž i š te se pritom zalagao za Gajevu ideju ilirizma. Smatrao je kako je žrtva Slovenaca pri odricanju od svojega narječja mala usporedi li se sa srpskim odricanjem od staroslavenskog i hrvatskim žrtvovanjem kajkavskoga u korist štokavskoga. Ipak, nakon zabrane ilirizma i Vraz se bar djelomično priklonio karantansko-panonskoj teoriji Jerneja

⁷ Prije njih su to činili isusovac Juraj Mulić, koji je imenovao štokavce 'Slovinci', kajkavce 'Horvati', a čakavce 'Harvati', te dakako i Juraj Križanić (1619. – 1683.), koji je i jezik u Kranjskoj imenovao ilirskim, te Pavao Ritter Vitezović (1652. – 1713.) sa svojom Oživjelom Hrvatskom (Croatia Rediviva) u koju je smjestio i slovensku Alpsku Hrvatsku.

Kopitara. Hrvate štokavce u jezičnom je smislu pripojio Srbima, a 'Harvate kekavce' ka »grani gornjoj (korutansko-koruškoj), što je parvo opredelio naš Kopitar« (Zajc 2006:67). Isključivo hrvatski karakter, dakle, Vraz pripisuje samo Hrvatima čakavcima, koje imenuje 'pravim Hrvatima' u filološkom smislu. No, u političkom smislu Vraz ne niječe postojanje Hrvata štokavaca i kajkavaca (Grčević 1997:27–28).

Slično Vrazu, za hrvatsko-slovensko se sjedinjenje zauzimao i Matija Majar (1809. – 1892.) koji s tom idejom 1848. šalje peticiju vladaru Habsburške Monarhije (Zajc 2006:78–79). Kajkavce je doduše ispustio, no Slovencima je pripisao cijelo stanovništvo Istre. Također se, kao i Vraz, zauzimao za zbližavanje dvaju pisama, ćirilice i latinice, te je pritom zapravo branio tezu o jedinstvenom slavenskom jeziku, dok je sve drugo smatrao 'podnarječjima'. Na ilirski je gledao malo drugačije nego Vraz, jer mu nije pripisivao isključivo štokavsku osnovicu, već u taj jezik uključuje puno slovenskih izraza za koje je smatrao kako su primjereniji od onih koje su upotrebljavali štokavski govornici. U 1848. godini objavljuje knjigu »Pravila kako izobraževati ilirsko narječje u obće slavenski jezik« u kojem objašnjava idejni konstrukt 'Zedinjena Slovenija' koji se uvijek oslanja na povezivanje s Hrvatima (Zajc 2006:88–90). Slično je i slovenski povjesničar književnosti Ivan Macun (1821. – 1883.) smatrao kako bi za Slovence bilo povoljno prihvaćanje ilirskog jezika sa štokavskom osnovicom, a kad bi se prihvatio štokavski i kad bi Slovenci počeli njime pisati, u zajednički bi južnoslavenski jezik prema Macunu trebalo ući i puno slovenskih riječi. Iako su pojedinci, poput publicista Jožefa Šubica (1802. – 1861.) bili zgroženi Macunovim prijedlogom, sam je Macun smatrao da sjedinjenje ipak ne bi bilo loše i zato »što se tiče Zagrebčanov ali Horvatov, to nisu pravi Iliro-Serbi, već su na polak Slovenci« (Zajc 2006:88).

Činjenicu da je koncept 'Zedinjene Slovenije' uvijek bio tijesno vezan uz ideju slovensko-hrvatskog povezivanja potvrdio je autor poznate geografske karte koja je trebala prikazivati ujedinjene slovenske zemlje, Peter Kozler (1824. – 1879.). On je radio kao dopisnik časopisa *Slovenija* te je uvijek zagovarao slovensko oslanjanje na Hrvatsku. Štoviše, smatrao je da bi svi slovenski biskupi trebali biti pod zagrebačkim nadbiskupom, slavio je bana Josipa Jelačića kao slovenskog heroja, ali istovremeno i naglašavao slovenski značaj dijelova Istre, dok je Belu Krajinu pripisivao hrvatskom etničkom području. Što se, pak, kajkavaca tiče, njih je etnografski, slično kao i Miklošič, smatrao Slovincima, no u političkom smislu to su za njega ipak bili Hrvati. Zanimljivo je da se Kozler pri crtanju geografskih karata oslanjao na rezultate ankete Karla von Czoerniga (1804. – 1889.) koja je najprije, 1846. godine, provedena u austrijskom, a potom, 1851. godine,

još u ugarskom dijelu Monarhije. Prema tim je rezultatima Slovenaca bilo 1.153.382. S druge strane, Hrvate je podijelio na Srbo-Hrvate i Sloveno-Hrvate te naveo kako ih je ukupno bilo 1.282.632. Među njih je uključio 17.697 stanovnika Bele Krajine, no ispustio 395.273 Dalmatinaca koje je pripisao Srbima. U knjizi *Ethnographie der oesterreichischen Monarchie* branio je tezu o slovenstvu 'provincijalnih Hrvata' te izlagao uvjerenje kako su Hrvati i Srbi doduše različita plemena, no da su jezično vrlo slični. Ipak 'sloveno-hrvatski' se prema njemu razlikovao od srbo-hrvatskog. Zapisuje kako se 'sloveno-hrvatski' govori u varaždinskoj i zagrebačkoj te u sjevernim dije-lovima križevačke i ivaničke županije. Izvorno je taj govor smatrao sloven-skim, no prodorom Hrvata preko Save i Kupe, taj je jezik prema njemu pri-hvatio toliko hrvatskih elemenata da je nastao miješani jezik (*Mischsprache*). Zanimljivo je da je štokavske Žumberčane i čakavce u Primorju pripi-sao Sloveno-Hrvatima u jezičnom smislu, dok je čakavce u Istri i kvarner-skim otocima pripisivao takozvanim 'Srbo-Hrvatima' (Zajc 2006:104–105).

U kontekstu slovenskih zagovornika zbližavanja slovenskog i hrvat-skog treba istaknuti i Ferda Kočevara Žavčanina (1833. – 1878.), zagrebač-kog dopisnika časopisa *Novice*, *Slovenski gospodar* i *Slovenski narod*. Iako je njegov odnos prema hrvatskom državnom pravu bio nekonzistentan, od-nosno varirao je sve od njegova zagovaranja do žestokog napadanja, već 1860. godine upravo je Žavčanin predložio mijenjanje slovenskog jezika u korist približavanja hrvatskom (predlaže pisanje 'ja' umjesto 'jaz', 'muž' umjesto 'mož' itd.). Prema Žavčaninu postepeno se stapanje slovensko-ga u hrvatski očitovalo u Gorskom Kotaru, u krajevima koje su iz njego-ve perspektive naseljavali Slovenci. Dok su, primjerice, prema Žavčani-nu stanovnici mjesta Gerovo još govorili čistim slovenskim jezikom, Rav-nogorci su već bili pohrvaćeni (*Slovenski narod* 13. 12. 1870.). Sličnog je mi-šljenja o nužnosti preuzimanja barem dijela hrvatskoga jezika tada bio i je-dan od najznačajnijih slovenskih publicista, Janez Bleiweis (1808. – 1881.). Bleiweis je, primjerice, jezik Belokranjaca već smatrao hrvatskim narječ-jem, a ostali su Slovenci prema njemu bili toliko malobrojni da knjiga na slovenskom jeziku nije mogla opstati kao tržišna roba (Zajc 2006:144).

Pored Žavčanina i Bleiweisa u 1870-im je godinama vrlo aktivan bio i slovenski liberal te najprije pomoćnik urednika, a potom i glavni ured-nik *Slovenskog naroda*, Josip Jurčič (1844. – 1881.). Kada je član Narodne stranke, Josip Miškatović (1836. – 1890.), 1870. godine branio ideju hrvat-sko-slovenskog političkog zajedništva,⁸ Jurčič je u svojem spisu *Slovenci in*

⁸ Smatrao je naime da će Prusija anektirati njemačke pokrajine Habsburške Mo-narhije, stoga je predviđao da će u ostatku prevladati Ugarska, a da bi hrvatski polo-žaj bio znatno bolji, ako bi se udružili sa Slovencima.

Hrvatje izrazio skeptičnost prema mogućnosti ostvarivanja tog plana, no sa zadovoljstvom je prihvatio Miškatovićeve stav o slovenskoj kulturnoj samobitnosti prema kojem se Slovenci ne bi trebali odreći vlastitoga jezika (Jurčić 1982:383). Za Jurčića je hrvatski jezik tada već bio spojen sa srpskim, a sam u načelu nije bio protiv slovenskoga približavanja jedinstvenom jeziku. No, kako će to i kasnije u 20. stoljeću zagovarati slovenski liberali, to bi zbližavanje jezika trebalo ići postepenim stapanjem u jedinstveni jezik, nikako trenutnim utapanjem slovenskoga u 'hrvatsko-srpski'. Ipak, Jurčić je u ono vrijeme zagovarao uporabu svih sredstava za očuvanje slovenskog jezika, prije svega za obranu pred germanizacijom slovenskih područja te je u tom kontekstu pisao: »ako Slovenci svoj jezik ne bi mogli sačuvati, o čemu nismo nikada dvojili i odustajali, bogme će se radije dati pohrvatiti, nego ponijemčiti« (*Slovenski narod* 28. 1. 1871.:3).

U Jurčića je nakon početne faze djelovanja općenito rasla spremnost na prihvaćanje hrvatskoga, srpskoga, pa čak i ruskoga jezika. Za njega je, kao i kod većine slovenskih liberala, bitno bilo samo sprječavanje prodora njemačkoga jezika u slovenska područja. Posljedično je sredinom 1870-ih godina *Slovenski narod* poticao uporabu hrvatskoga jezika. Uredništvo, prije svega Jurčić, uključivalo je sve više hrvatskih riječi, zbog čega je i sam Jurčić bio tužen od strane državnog tužitelja. *Slovenski je narod* naime imao dozvolu samo za izlaženje na slovenskom jeziku, ne i drugim jezicima. Jurčić je tada na sudu u svoju obranu dokazivao da i drugi časopisi, poput *Novica*, objavljuju puno članaka na hrvatskom jeziku, dok je *Zgodnja danica* (katolički časopis) objavljivao na latinskom jeziku. Davao je i primjere drugih njemačkih časopisa koji su objavljivali francuske i/ili slovenske članke (*Slovenski narod* 18. 12. 1875.). U kontekstu svoje obrane posebice je zanimljiva Jurčićeva teza da su hrvatsko i slovensko narječje dijelovi istog jezika te da se međusobno manje razlikuju nego što je to slučaj među njemačkim dijalektima. Pritom za ocjenjivanje jedinstvenosti jezika koristi kriterij razumljivosti i konstatira kako slovenski seljaci koji ne znaju ni čitati ni pisati često trguju u hrvatskim krajevima te se i bez tumača izvrsno razumiju s govornicima hrvatskoga. U tom okviru Jurčić konstatira:

Također je znanstveno nemoguće dokazati gdje prestaje slovenski, a počinje hrvatski ili srpski. Starohrvatski pisci, poput Belostenca, pisali su na slovenskom jeziku. Ukratko, Slovenci su od Hrvata odvojeni politički, no ne i jezično. To ne bi tvrdio ni državni odvjetnik kad bi poznao sud autoriteta o tom predmetu, kao što su Miklošič, Šafařík i drugi koji su poštovani u cijelom učenom svijetu. I kad bi bar malo poznao te autoritete i povijest slovenskoga jezika, znao bi i to da je naša oznaka 'slovenski' zapravo vrlo općenit naziv i zapravo nije na početku značilo ništa drugo nego slavensko (*Slovenski narod* 18. 12. 1875.:2).

Jurčić, dakle, argumentira pripadnost slovenskoga i hrvatskoga istomu jeziku, no pritom hrvatski ne odvaja od srpskoga jezika.

Da je Jurčićevo poimanje hrvatskoga jezika bilo donekle nejasno, potvrdilo se 1878. godine kada je pokrenuta inicijativa za izdavanje hrvatsko-slovenske gramatike. Tomu se naime usprotivio upravo Jurčić koji je smatrao kako za to nema potrebe jer su postojeće hrvatske gramatike posve dovoljne za slovenski puk te bi novo tiskanje samo za Slovence bilo zapravo bacanje novaca. Tom je prilikom ponovo izvukao argument prema kojem slovenski seljak i trgovac u hrvatskim zemljama ne trebaju prevoditelj, ali jednako smatra i za Slovence u Srbiji, konstatirajući kako su srpski i slovenski bliski kao dva narječja jednog jezika. No, istovremeno ipak priznaje, barem implicitno, kako su hrvatski i slovenski ipak različiti te da su to jezici, a ne narječja. Na istom sastanku naime kaže: »Tko među Slavenima jedan jezik poznaje temeljito, taj se može svih drugih slavenskih jezika bez posebnih gramatika naučiti, posebice ovako bliskoga kao što nam je hrvatski.« (*Slovenski narod* 17. 2. 1878.:3). Nejasan je jezični stav bio u određenoj mjeri rezultat sukoba dviju dimenzija političkoga svjetonazora slovenskih liberala. Pod Jurčićevim je uredništvom naime *Slovenski narod* na jednoj strani branio slovensko pravo do političke emancipacije, dok se na drugoj sve više naginjao prema panslavenskoj ideologiji. U tom bi se okviru Slovenci trebali priključiti široj južnoslavenskoj kulturnoj zajednici, koja bi na kratak rok bila zajednica različitih naroda, a na dulji bi se period trebala formirati snažnija jugoslavenska kohezija. U tom je kontekstu prevladalo mišljenje da bi južni Slaveni trebali preuzeti ilirsko ime kako bi se prevladali hrvatsko-srpski antagonizmi te bi i Hrvati i Srbi glede svojega narodnoga imena bili u jednaku položaju kao i Slovenci (*Slovenec* 2. 3. 1878.; 5. 3. 1878.). Pritom je zanimljivo da su slovenski liberali tada branili tezu da je upravo Zagreb literarno središte Hrvata i Slovenaca te da bi i Slovenci trebali svojega 'Gaja' kako bi prihvatili štokavsku osnovicu za svoj standardni jezik. Štoviše, u nekoliko se navrata u onome periodu zahtijevalo da slovenski časopisi odmah počnu pisati na 'hrvatsko-srpskom' jeziku te da Slovenci počnu učiti sveslavenski ruski jezik (*Slovenski narod* 10. 7. 1878.).

U vrijeme kraja 1870-ih godina katoličko-narodnjački dio slovenskog političkog spektra nije bio daleko od liberalnih stavova, bar što se tiče teze o Zagrebu kao središtu slovensko-hrvatske kulture. Glavni se konzervativni časopis, *Slovenec*, naime priključio kampanji za širenje 'hrvatsko-srpskoga' jezika (*Slovenec* 23. 11. 1878.). Štoviše, promovirao je nužnost jedinstvenog pogleda na slovensko-hrvatsko kulturno područje, a u Zagrebu je vidio geopolitički centar cjelokupnoga habsburškoga jugoslavinstva

(*Slovenec* 16. 11. 1878.). Pritom se tumačilo da se različiti hrvatski i slovenski jezik prepoznaju samo kod međusobno udaljenijih Hrvata i Slovenaca, dok tamo gdje su živjeli blizu razlika nije bilo. U tome okviru, slovenski katolički narodnjaci izražavali su nadu kako će Sveučilište u Zagrebu pored hrvatskoga kao glavnog jezika uvesti i neka predavanja na slovenskom (*Slovenec* 16. 11. 1878.). Već godinu dana ranije isti časopis je objavljivao kako Belokranjci mogu jednako biti Slovenci i Hrvati, a to također smatra i za Hrvate na štajerskoj granici. U tom, dakle, možemo nazrijeti Kopitar-Miklošičevu tezu o slovenskom izvoru hrvatskih kajkavaca, čega se dominantne slovenske političke struje zapravo nikad nisu odrekle. Čak i u vrijeme kampanja zbližavanja Slovenaca i Hrvata nitko nije nijekao Miklošičevu teoriju, samo su ju u slovenskim časopisima manje eksplicitno spominjali. Eventualno se naglašavao slovenski izvor Hrvata kajkavaca u pozitivnom kontekstu. Ipak, ni u tome razdoblju nije se previše energije ulagalo u razlikovanje hrvatskoga i srpskoga jezika. Štoviše, s vremena na vrijeme isplivala je i poneka objava slovenskih časopisa u kojoj se tvrdilo ne samo da su Hrvati kajkavci zapravo Slovenci, već da je i štokavski govor koji su Hrvati prihvatili kao književni jezik zapravo srpski (*Slovenec* 30. 10. 1877.).

U okviru ideje jezičnoga ujedinjenja s Hrvatima u Slovenaca je često prevladala bojazan da bi se samo oni morali odreći svojih posebnosti. Te bojazni nisu uvijek bile neosnovane, jer su se s vremena na vrijeme i u hrvatskom tisku javljala 'upozorenja' kako će Slovenci propasti, ako ne prihvate hrvatski jezik (Zajc 2006:197). *Slovenec* (16. 11. 1878.) u svojoj reakciji na te objave piše kako bi u potencijalnom ujedinjenju Slovenaca i Hrvata zajednički jezik bio plod ne samo hrvatskoga, nego i jezika Slovenaca. Takva su stava bili i liberali (*Slovenski narod* 11. 7. 1878.), a oba vodeća časopisa navode kako bi najprije bilo potrebno političko ujedinjenje i tek nakon toga književno (*Slovenec* 16. 11. 1878.; *Slovenski narod* 11. 7. 1878.). Iz toga se može nazrijeti da je prijedlog kulturnog ujedinjenja na neki način bio samo dio šire strategije zaštite slovenskih zemalja pred Talijanima i Nijemcima. Takav se stav zadržao zapravo sve do kraja Prvog svjetskog rata.⁹

Prihvaćanje elemenata hrvatske državne ideje trebalo je Hrvatima učiniti atraktivnijom ideju uključivanja slovenske jedinice u trojednu hrvatsku kraljevinu. Ta se teza očitovala u činjenici da se i onaj dio Slovena-

⁹ Aleš Ušeničnik, jedan od vodećih ideologa SLS-a, u svom je spisu *Slovenci in Hrvati* iz 1913. godine također ustvrdio kako je za Slovence kroatizacija mnogo bolja od germanizacije. Naime, Slovenci bi u tom slučaju od Hrvata trebali preuzeti samo jezik, dok bi, prema njegovu mišljenju, s drugih kulturnih aspekata Hrvatima mogli dati mnogo više, što bi zapravo onda Hrvate u većoj mjeri napravilo Slovincima nego obrnuto (Perovšek 2004:102).

ca koji se bio zauzimao za slovensko-hrvatsko ujedinjenje u ono vrijeme uglavnom snažno protivio zamisli hrvatskoga državnog prava. U tome je prednjačio upravo list *Slovenski narod*, iako se taj časopis snažno zalagao za političko sjedinjenje slovenskih zemalja s hrvatskim. U okviru tih bi ideja slovenska područja zadržala znatnu autonomiju. Primjerice, Žavčaninova je zamisao bila da Slovenija formira četvrti dio trojedne hrvatske kraljevine. Zagreb bi trebao predstavljati centar i povezivati tri pokrajinska centra Ljubljanu (Kranjska), Osijek (Slavonija) i Zadar (Dalmacija) (*Slovenski narod* 28. 1. 1871.). U skladu s tim, Jurčić i Žavčanin bili su vrlo optimistični glede početka djelovanja Sveučilišta u Zagrebu. U njem su, jednako kao i katolički narodnjaci, vidjeli zajedničko hrvatsko-slovensko sveučilište te su u austrijskom dijelu Monarhije zahtijevali jednakopravnost za one Slovence koji bi završili studij u Zagrebu (*Slovenski narod* 24. 10. 1874.). Pritom su, pak, često kritizirali hrvatsku neaktivnost. Kod Jurčića je naime prevladavalo mišljenje kako hrvatski pravaši puno govore o Slovencima 'planinskim Hrvatima', ali da se zapravo nisu bili spremni zauzeti za slovensku autonomiju (*Slovenski narod* 4. 1. 1877.). Slovenci su, dakle, tražili sjedinjenje, najprije, dakako, političko radi zaštite vlastite narodne samobitnosti. Posebice su snažne kampanje bile za to u vrijeme Berlinskoga kongresa kada se očekivalo da će Bosna i Hercegovina (BiH) biti sjedinjena s Dalmacijom i/ili Hrvatskom-Slavonijom i potom sa slovenskim zemljama (*Slovenec* 1. 5. 1877.). U tim se kampanjama za slovensko-hrvatsko ujedinjenje nije štedjelo s velikim frazama poput krvne povezanosti hrvatskoga i slovenskoga naroda kako na strani slovenskih liberala tako ni kod katoličkih narodnjaka, odnosno konzervativaca (*Slovenec* 21. 11. 1878.; *Slovenski narod* 26. 11. 1878.). Ipak, postojala je jedna značajna razlika između dvije najjače slovenske političke struje. Dok su katolički narodnjaci pogledavali prema ujedinjenju južnih Slavena s katoličkim predznakom, slovenski su liberali zamišljali kulturnu cjelinu od 'Soče do Timoka'. *Slovenski narod* (27. 11. 1878.:1–2) primjerice piše:

...potrebno je da si od Soče do Timoka, od onkraj Drave do Egejskog mora stvorimo kulturnu cjelinu na temelju hrvatsko-srpskog jezika koji u tim krajevima prevladava. ... Ujedinimo se dakle s Hrvatima na način da se svaki obrazovaniji Slovenac u potpunosti nauči hrvatski jezik u govoru i pismu – a za obrazovanje našega naroda pišimo slovenski kao i dosad. Cjelokupni geografski položaj nalaže da obrazovani Slovenac pored njemačkog ili talijanskog zna u potpunosti i hrvatski: Bosna i Hercegovina su nam dokaz da ne možemo dalje bez hrvatskoga jezika. Sva nastojanja neprijatelja Slavena da u tim pokrajinama nametnu čak turski jezik pokazala su se smiješnima – znanje će se hrvatskog jezika pokazati još potrebnijim i korisnijim kad će nas u dogledno vrijeme željeznica odvesti preko Balkana u Niš

i preko Sarajeva u Solun. Hoćeš, nećeš hrvatsko--srpski jezik je dosad u međunarodnom općenju priznat kao što nije ni jedan drugi slavenski jezik, izuzev ruskog. ... Upravo zbog toga mislim da bi Slovenci morali preuzeti hrvatski jezik kako ne bi ostali pasivni gledatelji narodnog života na slavenskom jugu, već da sudjeluju i vrše svoj utjecaj koji im dolikuje.

Početakom 80-ih godina odnos prema hrvatskom jeziku i Hrvatima ne mijenja se bitno. 1881. Josip Šuman (1836. – 1908.), profesor akademske gimnazije u Beču, izdaje knjigu *Die Slovenen*. U njoj kajkavce imenuje »kroatischen Slovenen«. Pravi Hrvati su prema njemu zajedno sa Srbima bili štokavci što je donekle odstupalo od teza njegovog akademskog uzora Franca Miklošiča. Žumberački su štokavci, dakle, za Šumana predstavljali hrvatski otok u slovenskom moru (Šuman 1881:107–108), što je zapravo bila malo promijenjena Miklošičeva teza prema kojoj se zbog činjenice da govore štokavski Žumberčane uvrštavalo među Srbe.¹⁰ U skladu sa Šumanovim pisanjem i Franc Simonič (1847. – 1919.) svu je kajkavsku književnost uvrstio u pregled slovenske literature (Šuman 1881:123). Šumanova knjiga je kasnije imala utjecaj i na neke stavove njemačkih jezikoslovaca (Zajc 2006:220), a na njegovu knjigu nije moguće naći primjedbe u slovenskom tisku. Suprotno je dakako bilo u hrvatskom, prije svega u *Viencu*. Na negativne je reakcije u tom časopisu odgovorio sam Šuman koji se pozvao na distinkciju između političke i genetičke narodnosti. Pritom je, dakle, smatrao kako su kajkavci genetski Slovenci i politički Hrvati te zaključio kako nema ništa protiv da se i ostali Slovenci literarno udruže s Hrvatima (Zajc 2006:216–217). Šumana je u *Ljubljanskom zvonu* kritizirao povjesničar Simon Rutar (1853. – 1903.) koji je smatrao da kajkavce ne treba ubrajati među Slovence, ako sami sebe smatraju Hrvatima (Rutar 1882a:53, 118–119). No, i sam Rutar potom opisuje granicu između Slovenaca i Hrvata u razdoblju od 7. do 13. stoljeća na liniji Rijeka–Sisak i potom po rijeci Savi te na kraju konstatira kako je i Ljudevit Posavski bio Slovenac (Rutar 1882b:95–96).

Činjenicu da Miklošičeva teorija ni u to vrijeme nije bila odbačena potvrdio je i jezikoslovac te povjesničar književnosti, Matija Murko (1861. – 1951.). On naime u deset brojeva *Slovenskoga naroda*, od 7. do 18. kolovoza 1883. godine objavljuje raspravu »Miklošič in Hrvati« u kojoj niječe da je ikad itko od Slovenaca tražio odvajanje kajkavskih područja od hrvatskih, no da jezikoslovci nisu krivi što kajkavski ima sve značajke slovenskog jezika. Pritom brani Miklošiča da nije štokavske ikavce pripisivao Sr-

¹⁰ Zbog toga je Miklošič i bio protiv pripajanja Žumberka Kranjskoj, što je unatoč tome nekoliko puta bilo predloženo u pokrajinskom saboru Kranjske (1869., 1881. i 1895.) (Zajc 2006:347).

bima, no granicu hrvatskih zemalja na istoku povlači kod rijeke Neretve (*Slovenski narod* 8. 8. 1883.:2). U četvrtom dijelu pak konstatira: »Jezik hrvatski i srpski je hvala Bogu danas jedan jezik i bit će tim više što manje će Srbi ekaviti, a Hrvati u Zagrebu i drugdje kovati jezik, te će se umjesto toga držati Vukovih načela i onog živog narječja iz kojeg je Vuk grabio.« (*Slovenski narod* 10. 8. 1883.:2). Svoj esej o hrvatskom odnosu do Miklošiča završava nadom »da će se polako onaj proces koji je Hrvatima i Srbima dao jedan književan jezik polako raširiti i na Slovence.« (*Slovenski narod* 17. 8. 1883.:2). Na jednak način i povjesničar književnosti te katolički svećenik Andrej Fekonja (1851. – 1920.) u 1881. godini slavi Ljudevita Gaja kao početnika ujedinjenja Slovenaca, Hrvata i Srba te žali za činjenicom da nitko nije smogao toliko snage da dovrši ujedinjenje svih južnih Slavena (Zajc 2006:253). Pritom Fekonja misli prije svega na priključivanje Slovenaca Hrvatima i Srbima te izražava nadu kako će se to dogoditi upravo preko zajedničke književnosti (*Slovan* 1. 5. 1885.).

Analizirajući stavove onih Slovenaca koji su bili za jezično ujedinjenje s Hrvatima možemo, dakle, zaključiti kako je ta želja bila motivirana prije svega političkim ujedinjenjem, odnosno zaštitom Slovenaca pred Nijemcima i Talijanima. Istovremeno se može primijetiti kako su Slovenci koji su bili privrženi ujedinjenju vrlo slabo prepoznavali razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika. Dakako, pritom ne treba zaboraviti da je paralelno s onima koji su zagovarali slovensko-hrvatsku političku jedinicu i pritom nudili i mogućnost kulturnog te jezičnog približavanja postojao i drugi krug slovenskih intelektualaca koji je imao suprotno mišljenje, no u ovom radu nisu detaljnije prikazani. Potpuno je drugačiji pogled na odnos Slovenaca i Hrvata te posljedično slovenskog (kranjski-koruški-štajerski) i hrvatskoga imao slovenski pjesnik France Prešeren (1800. – 1849.). On je naime smatrao kako su si španjolski i portugalski puno bliži nego je slovenski blizak najbližem hrvatskom narječju – kajkavskom, a još je više to prema njemu vrijedilo u slučaju slovenskog i štokavskog, kojeg je Prešeren nazivao 'eklektično ilirskim' jezikom (Zajc 2006:67).

Slovenski jezični položaj i odnos prema hrvatskom jeziku krajem 19. stoljeća

Slovinci su se kao manji narod našli u nezahvalnoj poziciji u kojoj su ih okruživala četiri veća, takozvana povijesna naroda, među kojima su, izuzev Hrvata, ostali vodili agresivnu politiku kulturnog osvajanja slovenskih etničkih prostora. Budući da se velika većina Slovenaca našla u austrijskoj polovici države, razumljivo je da su bili izloženi njemačkoj jezičnoj

politici. Slovenski se je jezik mogao upotrebljavati tek u osnovnim i djelomično srednjim školama, dok su više obrazovne i druge institucije, koje su bile odskočna daska za ulazak u državnu birokraciju i politiku, bile dominantno njemačke. Jedini jezik kojemu je pored njemačkog još bila priznata jednaka vrijednost bio je talijanski, pa je dio Slovenaca, prije svega u Austrijskom primorju, bio izložen talijanskoj kulturnoj hegemoniji (Zwiter 1962:153–154). Tek je u vrijeme vladavine Eduarda Taaffea (1879. – 1893.) taj pritisak donekle popustio, a time posredno oživio i slovensku političku pozornicu. To je bilo vrijeme borbe manjih naroda u austrijskom dijelu Monarhije za veća prava na području školstva. Česi su se, primjerice, 1882. godine uspjeli izboriti za pravo upotrebe češkog jezika u jednom dijelu praškog sveučilišta, dok su na hrvatskim područjima Cislajtanije (Istra i Dalmacija) Hrvati dobili srednje škole na vlastitom jeziku. Slovenci su, u usporedbi s Hrvatima i Česima, bili nešto manje uspješni. Uspjeli su se naime izboriti samo za manji dio nastave na slovenskom jeziku u srednjim školama, dok je u većini škola slovenski jezik ostao tek jedan od predmeta za slovenske učenike (Zwiter 1962:166). No, i to je bilo više nego su uspjeli dobiti neki veći narodi, poput primjerice Ukrajinaca i Rumunja koji su vlastiti jezik upotrebljavali samo na području osnovnog školstva. Upravo je borba za upotrebu jezika u školstvu obilježila kraj 19. i početak 20. stoljeća, jer je govoreni jezik, a ne materinski kao u ugarskom dijelu Monarhije, bio upotrebljavan kao kriterij klasifikacije pri popisima stanovništva prema kojem su na dan 31. 12. 1910. Slovenci od gotovo 28 milijuna stanovnika austrijskog dijela Monarhije činili 4,8 % (Zwiter 1962:219). Najžešće su se političke borbe između Nijemaca i Slovenaca vodile na području Celja, što je kulminiralo 1895. godine padom vlade kneza Windischgraetza upravo zbog uvođenja paralelne slovenske celjske gimnazije (Taylor 1956:193–194). Iako su se pojedini slovenski političari snažno zalagali za slovensko sveučilište, to je ipak ostalo u području neostvarenih ciljeva, zbog čega su slovenski studenti uglavnom studirali u Beču, Gracu ili Pragu, a krajem stoljeća i sve više u Zagrebu. Pored jezika, slovenski su se političari krajem 19. stoljeća snažno zauzimali za izbornu reformu u smjeru uvođenja općeg prava glasa, a to je konačno i implementirano 1907. godine, kada se broj slovenskih predstavnika u državnom parlamentu povećao s 15 na 24 (Melik 1979:221–227). U okviru slovenskog odnosa prema Hrvatima i hrvatskom jeziku bitno je dakle istaknuti da su Slovenci upravo u Hrvatskoj vidjeli za njih tada nedostižan ideal, a to su prije svega bile škole na narodnom jeziku, vlastito sveučilište te političko tijelo s baštinom prava na državu (Sabor).

Usporedno s borbom za uvođenje vlastitog jezika u obrazovne institucije, kod Slovenaca su se oblikovale različite struje glede odnosa prema hrvatskom jeziku. U najvećoj se mjeri to odnosilo na kajkavski jezik. Primjerice, slično kao što je Peter Kozler dijelio hrvatski jezik, slovenski je jezikoslovac Vatroslav Oblak (1864. – 1896.) podijelio kajkavske govore na južne, bliže štokavskom narječju, i sjeverne, bliže slovenskom jeziku. Fran Ramovš (1890. – 1952.) je na drugoj strani u kajkavskom vidio slovensko narječje po podrijetlu, dok je prema tadašnjem stanju jezičnih karakteristika i on kajkavski uvrštavao u 'hrvatskosrpski dijasistem'. Slično su na temelju tih stavova smatrali i pojedini strani jezikoslovci, poput Alphonsa Marguliesa (1897. – 1928.). Pritom je svakako zanimljivo da je Ramovš navodio kako istočni slovenski govori, prije svega belokranjski, prleški i prekmurški, nemaju opće slovenske crte te su njihove osobine zajedničke zapadno-kajkavskim govorima koje su se razvile uslijed višestoljetnog doticaja kajkavskog i slovenskih narječja. Toj se tezi priklonio i slovenski povjesničar Milko Kos (1892. – 1972.) koji je razloge za to vidio u činjenici da su upravo istočna slovenska područja priključena ostalim slovenskim krajevima najkasnije u 14. stoljeću¹¹ (Lončarić 1984:287–288). Takav se većinski stav, čini se, u slovenskim jezikoslovnim i povjesničarskim krugovima održao do današnjih dana. Činjenica je da su istočna i južna pogranična područja u današnjoj Sloveniji, uslijed kretanja seoba u smjeru jugoistok – sjeverozapad te položaja Zagreba kao kulturnog centra s utjecajem na dijelove slovenskih područja, kroatizirani uglavnom iz hrvatskih kajkavskih krajeva (Golec 2012).

Slično kao u odnosu prema kajkavskom narječju, i na relaciji prema Hrvatima kod slovenskih je političkih grupacija sve do kraja 19. stoljeća primjetan ambivalentan odnos. U 19. stoljeću naime još postoji vrlo primjetno distanciranje kako panslavističkih tako i katoličko-narodnjačkih, odnosno konzervativnih slovenskih političkih grupacija prema temeljnim postavkama zamisli hrvatskoga državnog prava. Primjerice, časopis *Slovan* od 15. veljače do 1. travnja 1885. u više nastavaka objavljuje opsežan članak o odnosima u Hrvatskoj i pritom ispostavlja rezerve hrvatskog dopisnika (*Slovan* 15. 2, 1. 3., 15. 3. i 1. 4. 1885.). Još je otvorenije nastupio glavni katoličko-narodnjački list, *Slovenec*:

Otvorenog srca kažemo da ne možemo pojmiti zašto upravo u Hrvatskoj ne bi imao prava na opstanak nijedan drugi narod osim hrvatskoga. Svi osuđujemo, ako, primjerice, Nijemci niječu pravo Poljaka u Prusiji na opstanak

¹¹ Ne čudi stoga što su za ta područja karakteristični ojkonimi na -ci i -ovci, koji su karakteristični za hrvatske krajeve, dok ih u drugim slovenskim područjima praktički nema.

i to nazivamo njemačkom krutošću. ... Mislimo da je malo takvih Slovenaca koji bi odobravali postupanje Starčevića. Takva politika daje tužan plod. Podsjetimo samo to da je upravo stranka prava već više puta blatom gađala najvećega Jugoslavena, vladiku Strossmayera, jer je on prijatelj i Srbima. Budući da se je Starčevićovo postupanje osuđivalo i u našim najradikalnijim glasilima, mislimo da se nećemo nikomu zamjeriti, ako ustvrdimo da nam politika Stranke prava ne smije biti uzor (*Slovenec* 30. 4. 1892.:2).

Upravo u tom periodu pada i interes, osim sporadičnog spominjanja, za ujedinjenje Hrvata i Slovenaca na jezičnom planu, koje je do 1880-ih godina bilo česta tema u slovenskom javnom prostoru (Pleterski 1975:269). To bi se moglo protumačiti kao rast interesa za političko jugoslavenstvo i pad za kulturno, što je u skladu s tezom hrvatskoga povjesničara Ive Banca o sazrijevanju parcijalnih nacionalnih ideologija prije jugoslavenske (Banac 1988:377).

Situacija se krajem 19. stoljeća tek naizgled mijenja. Shvaćajući da su interesi Slovenaca i Hrvata na puno više područja skladni te uslijed pritiska Nijemaca i Talijana kod slovenskih političkih stranaka primjetan je rast interesa za zamisao hrvatskoga državnog prava, stoga će i takmičenje između slovenskih liberala i katoličkih narodnjaka za naklonost onih hrvatskih političkih stranaka koje su u okviru svojih političkih programa zastupale ideju hrvatskoga povijesnog državnog prava u tom periodu izbiti u prvi plan. Posebice su se Slovenci u Prekmurju i u dijelu Štajerske zbog manjka geopolitičke dubine tješnje vezali na 'sigurno hrvatstvo' kao zaštitni bedem pred germanizacijom i mađarizacijom tih područja, a upravo je kajkavsko narječje predstavljalo sponu koja bi trebala povezati Slovence s Hrvatima. Dakako, iskazivanja srodnosti ili čak 'istosti' hrvatskoga i slovenskoga jezika nije nedostajalo ni u Ljubljani. Ljubljanski profesor Rajko Perušek (1854. – 1917.), naime, u 1899. dokazuje da su sva južnoslavenska narječja od slovenskih zemalja do Crnoga mora povezana te da čine jednu cjelinu. Posljedično, i slovenski te hrvatski jezik smatra samo vrlo bliskim narječjima:

Naš je slovenski s hrvatskim i ostalim južnoslavenskim narječjima u tako tijesnoj srodnosti da ne bismo promijenili jezik, ako bismo prihvatili hrvatski kao književni jezik, nego bismo samo ostavili svoje narječje te prihvatili drugo narječje zajedničkoga jezika za književnu namjenu (Zajc 2006:256).

Sveučilišni profesor povijesti književnosti, Fran Ilesič (1871. – 1942.), pak, iste godine krivi Prešerna za zakašnjelu priliku Slovenaca za književno ujedinjenje s Hrvatima. Činjenicu da su se Slovenci već bili formirali kao narod smatrao je otegotnom okolnošću za slovensku budućnost, dok je granicu između hrvatskih i slovenskih zemalja smatrao nametnutom od vanjskih čimbenika (Ilesič 1900:3–4).

Ipak, cijelo je vrijeme toga 'neoilirskoga' pokreta koje je predvodio upravo Ilešič pred Prvi svjetski rat postojala i druga strana koja je baštini-la Prešernovo ustrajanje na samobitnosti slovenskoga jezika koji bi se trebao formirati na temelju dominantnoga narječja u Kranjskoj. Ivan Prijatelj (1875. – 1937.), primjerice, smatrao je za razliku od Ilešiča i Peruška sloven-sku samobitnost pozitivnom te pisao:

Jezik nije slučajan ogrtač narodnosti, već je njena esencija kao izraz narod-ne individualnosti (...) Ako bi se naš narod potisnuo pod kalup stranoga – čak i našem jeziku srodnoga jezika – bio bi to samo nastavak onoga stol-jetnoga ponižavanja koje je privelo naš narod do provalije, moralno i fizički (Zajc 2006:259).

Upravo je u Kranjskoj Prešernovo stajalište bilo jako ukorijenjeno, kako u slovenskoj konzervativnoj struji tako i kod pojedinih liberala. To će i nakon rascjepa slovenske političke elite na tri ideološke struje (na liberale, kršćanske demokrate i socijaldemokrate) u najvećoj mjeri odrediti sloven-ski odnos prema Hrvatima i hrvatskomu jeziku. Taj odnos nije bio monolitan, već je varirao s obzirom na širu političku situaciju, no i u vrijeme najvećega zalaganja za hrvatsko-slovensko jedinstvo, većina će Slovenaca zbližavanje s Hrvatima percipirati u prvome redu kao taktički potez kako bi se lakše postigli slovenski strateški interesi, a ne i kao dugoročan cilj sam po sebi.

Zaključak

Sažmemo li poglede glavnih struja slovenske politike, možemo zaključiti kako je funkcija jugoslavenske ideologije kod slovenskih političkih aktera u proučavanome razdoblju bila nešto bliža dominantno hrvatskoj nego srpskoj perspektivi jugoslavenstva, unatoč tomu što se je slovenska nacionalna ideologija, slično kao srpska, bazirala na jezičnoj teoriji. Većina je slovenskih političkih stranaka u jugoslavenskoj ideji, naime, vidjela nadnacionalni povezujući faktor koji će na temelju ravnopravnosti omogućiti različitim južnoslavenskim narodima zaštitu pred snažnijim susjedima. U tome kontekstu, dakle, Slovenci nisu bili spremni na potpuno odbacivanje vlastite jezične samobitnosti, već su prihvaćanje hrvatskoga ili 'hrvatsko-srpskoga' vidjeli kao svojevrsnu dopunu slovenskomu jeziku, a za uzvrat bi Slovenci dobili snažnije geopolitičko zaleđe u hrvatskim, odnosno u hrvatskim i srpskim zemljama. Može se, stoga, zaključiti kako je već u 19. stoljeću bilo moguće osjetiti da je slovenski odnos prema hrvatskomu jeziku i Hrvatima determiniran slovenskom željom za samobitnošću. U tom se okviru možemo složiti i s tezom pojedinih povjesničara (Zajc

2006:251) da su i pojave koje su naizgled stremile k odricanju od slovenske jezične samobitnosti u korist hrvatskoga ili 'srpsko-hrvatskoga' jezika bile u funkciji formiranja jedinstvenoga južnoslavenskoga jezika u svrhu obrane slovenskog identiteta.

Sličnost temeljnih funkcija jugoslavenske ideologije kod hrvatskoga i slovenskoga naroda nije implicirala i podudarnost u političkim strategijama i taktikama njihovih političkih elita, što je često bilo uzrokom slovenskoga nerazumijevanja Hrvata i obrnuto, a to se je odražavalo i na području jezika. Analizirajući situaciju u 19. stoljeću možemo zaključiti kako je odnos prema Hrvatima i hrvatskomu jeziku od strane Slovenaca bio ambivalentan. Na jednoj se strani zagovaralo jezično jedinstvo, dok se na drugoj strani Prešernov krug energično ograđivao od takvih stavova. No, pritom je zanimljivo da je upravo od strane zagovornika slovensko-hrvatskoga ujedinjenja u 19. stoljeću odbacivana zamisao hrvatskoga državnog prava. Ono je prihvaćeno samo kasnije od katoličko-narodnjačke slovenske elite, i to kao taktički potez obrane pred kulturno-političkom najezdom Nijemaca i Talijana. Kajkavsko je narječje, pak, često predstavljeno kao most između Slovenaca i Hrvata, no u tome je kontekstu nerijetko i svojatano od strane slovenskih lingvista i političara koji su baštinili Kopitarovu i Miklošičevu karantansko-panonsku teoriju. Među Slovencima su se u analiziranome razdoblju našli samo rijetki slučajevi negacije te teorije, no u vrijeme traženja oslonca među Hrvatima to se prešućivalo ili pak interpretiralo u smislu kako bi svi Slovenci trebali krenuti putem 'provincijalnih Hrvata', odnosno prihvatiti političko hrvatstvo koje se među Slovencima ipak češće nazivalo 'ilirstvom'. Istovremeno, uz nastojanje očuvanja slovenske kulturne i postizanja političke posebnosti, slovenski su političari i jezikoslovci u ono vrijeme slabo razlikovali hrvatski i srpski jezik. To se je posebice odnosilo na onaj dio koji je promovirao Kopitarovu i Miklošičevu jezičnu teoriju, dok je drugi dio bio previše zaokupljen vlastitim problemima u kontekstu borbe za slovensku jezičnu i političko-pravnu emancipaciju da bi se mogao dublje upustiti u analizu hrvatsko-srpskih jezičnih odnosa.

Izvori i literatura

- Banac, Ivo. 1988. *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji: porijeklo, povijest, politika*. Zagreb: Globus.
- Banac, Ivo. 1991. *Hrvatsko jezično pitanje*. Zagreb: Most.
- Finka, Božidar. 1973. O rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika. *Rasprave Instituta za jezik*, 2(1), 193–202.
- Golec, Boris. 2012. *Nedokončana kroatizacija delov vzhodne Slovenije med 16. in 19. stoletjem. Po sledih hrvaškega lingvonima in etnonima v Beli krajini, Kostelu, Prekmurju in Prlekiji*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Grčević, Mario. 1997. Zašto slavistika 19. stoljeća nije priznavala postojanje hrvatskoga jezika? *Jezik*, 45(1), 3–28.
- Gross, Mirjana. 1985. *Počeci moderne Hrvatske: neoapsolutizam u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji 1850–1860*. Zagreb: Globus: Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Odjel za hrvatsku povijest.
- Gross, Mirjana. 2000. *Izvorno pravaštvo: ideologija, agitacija, pokret*. Zagreb: Golden marketing.
- Gross, Mirjana (2004). *Vijek i djelovanje Franje Račkog*. Zagreb: Novi Liber.
- Ilešič, Fran. 1900. *Prešeren in slovanstvo: o stoletnici pesnikovega rojstva*, Ljubljana.
- Jurčić, Josip. 1982. *Zbrano delo. Knjiga 10*. Ljubljana: Delo.
- Levstik, Fran. 1881. Rječnik hrvatskog ili srpskoga jezika, obradjuje Dj. Daničić. *Ljubljanski zvon*, 1(2), 91–100.
- Lončarić, Mijo. 1984. Kajkavsko narječje u svjetlu dosadašnjih proučavanja. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 10–11(1), 281–295.
- Medvešek, Marko. 2018. Brez sramu: Jelinčič je podpisal sporazum o sodelovanju s vojnim zločincem Šešeljem i si z njim razdelil Hrvaško. *Reporter*, 24. 7. 2018. Dostupno na: <https://reporter.si/clanek/slovenija/brez-sramu-jelincic-je-podpisal-sporazum-o-sodelovanju-z-vojn timer-zlocincem-sesljem-in-si-z-njim-razdelil-hrvasko-video-650916>, 20. 6. 2023.
- Melik, Vasilij. 1979. Demokratizacija volilnega sistema (1907) i njeni učinki. *Zgodovinski časopis*, 33(2), 221–227.
- Perovšek, Jurij. 2004. Ušeničnik in jugoslovanstvo. Ur. Ogrin, Matija; Janez Juhant. *Aleš Ušeničnik: čas in ideje, 1868–1952. Zbornik razprav s simpozija SAZU ob 50. obletnici smrti*. Celje: Mohorjeva družba, 97–110.
- Pezdir, Rado. 2018. Jelinčič in Šešelji, dva udbovca z desnice: nekaj najbolj hipokritskega in sprevrženega, kar je bilo izrojeno na območju bivše Jugoslavije. *Reporter*, 25. 7. 2018. Dostupno na: <https://reporter.si/clanek/slovenija/rado-pezdir-jelincic-in-seselj-dva-udbovca-z-desnice>

650950?fb_comment_id=1808674355887009_1808798995874545, 20. 6. 2023.

Pleterski, Janko. 1975. Jugoslovanska misel pri Slovencih v dobi Taaffejeve vlade (1879–1983). *Zgodovinski časopis*, 29(3–4), 263–275.

Rutar, Simon. 1882a. Die Slovenen. *Ljubljanski zvon*, 2(1), 53–57, 113–119.

Rutar, Simon. 1882b. Jedinstvo slovenskih dežel od VII. do XIII. stoletja. *Ljubljanski zvon*, 2(1), 26–33, 94–99, 157–161, 218–226, 350.

Slovan (časopis), Ljubljana:

- 15. 2. 1885. K odnošajem na Hrvaškem, 2(4), 54–55.
- 1. 3. 1885. K odnošajem na Hrvaškem, 2(5), 75.
- 15. 3. 1885. K odnošajem na Hrvaškem, 2(6), 90–91.
- 1. 4. 1885. K odnošajem na Hrvaškem, 2(7), 106–107.
- 1. 5. 1885. Troja slava II, 2(9), 134–135.

Slovenec (časopis), Ljubljana:

- 1. 5. 1877. Kaj bo z Bosno, 5(48), 1.
- 30. 10. 1877. Izvirni dopisi, 5(122), 3.
- 2. 3. 1878. Ilirija oživljena, 6(25), 1–2.
- 5. 3. 1878. Ilirija oživljena, 6(26), 1.
- 16. 11. 1878. Združenje s Hrvati, 6(126), 1–2.
- 21. 11. 1878. Dr. Bleiweisova sedemdesetletnica, 6(128), 2.
- 23. 11. 1878. Po svečanosti, 6(129), 1.
- 30. 4. 1892. Po deželnih zborih, 20(98), 2.

Slovenski narod (časopis), Ljubljana:

- 13. 12. 1870. Slovenci na Hrvaškem, 3(145), 1–3.
- 28. 1. 1871. Ljubljanski program, 4(11), 2–3.
- 24. 10. 1874. Hrvatsko vseučilište in Slovenci, 7(243), 1.
- 18. 12. 1875. Tiskovna pravda »Slovenskega naroda«, 8(288), 1–3.
- 4. 1. 1877. Hrvatje in mi, 10(2), 1–2.
- 17. 2. 1878. Domače stvari, 11(40), 3–4.
- 10. 7. 1878. Slovencem je jedini spas u književnosti s Hrvato-Srbi i Slaveni, 11(155), 1–3.
- 11. 7. 1878. Slovensko vprašanje, 11(156), 1.
- 26. 11. 1878. O Bleiweisovi svečanosti, 11(272), 1–2.
- 27. 11. 1878. Naše zjedinjenje s Hrvati, 11(273), 1–2.
- 8. 8. 1883. Miklošič in Hrvati, 16(180), 2.
- 10. 8. 1883. Miklošič in Hrvati, 16(182), 1–2.
- 17. 8. 1883. Miklošič in Hrvati, 16(187), 2.

Šuman, Josip. 1881. *Die Slovenen*, Wien und Teschen.

- Taylor, Alan John Percival. 1956. *Habsburška monarhija 1815–1918*. Ljubljana: DZS.
- Tomljanovich, William Brooks. 2001. *Biskup Josip Juraj Strossmayer: Nacionalizam i moderni katolicizam u Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Ustav Kraljevine SHS*. 1921. Beograd. Dostupno na: https://radnici.ba/wp-content/uploads/2018/04/Ustav-kraljevine-SHS_Vidovdanski-ustav-1921.pdf, 5.3.2023.
- Ustav SFRJ*. 1963. Beograd. Dostupno na: <https://www.pfsa.unsa.ba/pf/wp-content/uploads/2019/05/Ustav-SFRJ-iz-1963.pdf>, 30.12.2023.
- Zajc, Marko. 2006. *Kje se slovensko neha in hrovaško začne: slovensko-hrovaška meja v 19. in na začetku 20. stoletja*. Ljubljana: Modrijan.
- Zwiter, Fran. 1962. *Nacionalni problemi v Habsburški monarhiji*. Ljubljana: Slovenska matica.

Slovenian Perceptions of Croatian-Slovenian Linguistic Relations in the 19th Century

Abstract

The article analyzes the perception of the Croatian language in the eyes of relevant Slovenian political and cultural figures in the 19th century. In this context, the paper examines whether, in the eyes of Slovenians during that period, there was a distinction between the Croatian and Serbian languages, and whether there was a tendency to merge the Slovenian language with Croatian. The author concludes that the Slovenian attitude towards Croats and the Croatian language was ambivalent. On the one hand, linguistic unity was advocated, while on the other hand, the Prešeren Circle strongly distanced itself from such views. Generally speaking, Slovenians were not willing to completely abandon their linguistic distinctiveness. Instead, the acceptance of the Croatian or 'Croatian-Serbian' language was seen as a kind of complement to the Slovenian language, and in return, Slovenians would gain a stronger geopolitical support in the Croatian or Croatian and Serbian territories. In line with that, occurrences that seemingly aimed at renouncing Slovenian linguistic distinctiveness in favor of the Croatian or 'Serbo-Croatian' language served the purpose of forming a unified South Slavic language for the defense of the Slovenian identity. It was a tactical move to defend Slovenes against the cultural-political spread of Germans and Italians. While striving to preserve Slovenian culture and to achieve political distinctiveness, Slovenian politicians and linguists at that time poorly differentiated between the Croatian and Serbian languages. This was particularly true for those who promoted the

Kopitar-Miklošič linguistic theory, while the other part was too preoccupied with their own problems in the context of the struggle for Slovenian linguistic and political-legal emancipation to delve deeper into the analysis of Croatian-Serbian language relations.

Ključne riječi: hrvatski jezik, Slovenci, 19. stoljeće, karantansko-panonska teorija

Keywords: Croatian language, Slovenians, 19th century, Karantanian-Pannonian theory